

УДК 378.013.83

Герасимова І. Г.

АНДРАГОГІЧНІ ВИМІРИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Стрімкі соціально-економічні зміни розвитку сучасного суспільства зумовлюють проблему професійної підготовки фахівців, здатних гнучко реагувати на особливості ринку праці. Одним із перспективних шляхів покращення якості підготовки майбутніх фахівців є формування в процесі професійної підготовки професійної мобільності. Одним із ефективних підходів до вирішення цього завдання є застосування андрагогічного підходу.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна мобільність, андрагогіка, андрагогічний підхід, андрагог.

Суттєві соціально-економічні трансформації розвитку країни, що відбуваються на тлі глобалізаційних процесів і кризових явищ зумовлюють пошук шляхів ефективної підготовки фахівців, здатних гнучко реагувати на умови ринку праці, які постійно змінюються. В такій ситуації формування професійної мобільності випускників ВНЗ стає відповіддю на виклики часу, передумовою професійної самореалізації особистості, її життєвої успішності.

Дослідження професійної мобільності традиційно здійснюються в соціології, зокрема – це класичні праці західних і радянських вчених таких, як Р.Бенедікс, Т.Заславська, С.Ліпсет, Р.Ривкін, Е.Саар, П.Сорокін, М.Тітма, Г.Чередніченко, В.Шубкін та ін.

Історичний аспект виникнення проблеми професійної мобільності в науці та освіті розглядали І.Вишнеградський, Б.Гершунський, Б.Мітіна, Ю.Каліновський, І.Янжул та ін.

Психологічні аспекти професійного становлення конкуренто-спроможного фахівця потрапили в коло наукових інтересів А.Маркова, В.Семіченко, В. Тихонович та ін.

Професійна мобільність і конкурентоспроможність фахівця на ринку праці розкрита в дослідженнях таких науковців: Д.Данілова, Н.Ничкало, О.Симончук, Д.Чернілевський, О.Щербак та ін.

Педагогічні аспекти формування професійної мобільності фахівців здійснювали Е. Боярко, Л.Горюнова, Є.Іванченко, Б.Ігошев, С.Капліна, О.Нікітіна, Л.Суценцева та ін.

Пошук ефективних шляхів розв'язання проблеми формування професійної мобільності зумовлює звернення до андрагогічного підходу, аналізу наукових напрацювань вчених щодо потенційних можливостей застосування андрагогічного підходу для формування професійної мобільності. Суттєва зміна ролі педагога зумовлює необхідність розгляду категорії «андрагог», як однієї з провідних, у межах визначеного підходу.

Аналіз праць науковців С.Гончаренко [5], С.Змейова [6], Л.Нечипорук [8], С.Новицької [10], Фалахеевої [15] дозволяють зауважити, що вперше в 1833 році термін «андрагогіка» (від грец. “andros” – дорослий чоловік “ago” – вести, дослівно – «ведення дорослої людини», «людино-ведення», запропонував німецький історик педагогіки епохи Просвітництва К.Капп у книзі про педагогічні погляди Платона. Вже в кінці ХІХ ст. необхідність педагогічного знання, пов'язаного з проблематикою освіти дорослих, стала загальноновизнаною (П.Блонський, Дж.Дьюї, К.Ушинський та ін.). Активне використання поняття «андрагогіка» за кордоном пов'язано із 60-70 роками минулого століття. Зазначається, що його використовують нарівні із поняттями «педагогіка дорослих», «теорія освіти дорослих», «освіта дорослих». Усвідомлення того, що молодь, яка навчається у ВНЗ, знаходиться у перехідному стані до дорослості, що вже найближчим часом їй буде необхідно вирішувати складні проблеми працевлаштування, приймати самостійні та відповідальні рішення, зумовлює використання досвіду освіти дорослих.

Узагальнюючи думки вчених Р.Юнацкевич [16], С.Вершловського [4], І.Колеснікової, А.Марон, О.Тонконової та ін. [11], до числа причин, за якими підвищується роль освіти дорослих, відносять:

- розвиток ринкових відносин, швидке накопичення нових знань і старіння вже накопичених;
- швидкий розвиток виробництва, зміна технології та організації виробництва, які призводять до необхідності вдосконалювати як знання, так і діяльність в галузі освіти людей, зайнятих наукою і виробництвом, висувають нові вимоги до професійно-кваліфікаційної структури сукупного працівника, стимулюють його участь у процесах «пожиттєвого» підвищення кваліфікації і перепідготовки. В основі цих вимог знаходяться зміни характеру праці в умовах сучасного розвитку засобів масової комунікації;
- розширення поняття «грамотність» у світі, що змінюється, зумовлює необхідність компенсувати прогалини в загальнокультурній освіті дорослих, які не володіють багатьма сучасними знаннями і уміннями (розуміння сучасної картини світу, володіння комп'ютером, комунікативні навички, здатність до адаптації та ін.);
- інтенсивне реструктурування ринку праці, яке призводить до вивільнення значної кількості працездатних людей (у тому числі і з високим освітнім цензом). Саме із сферою освіти дорослих пов'язана можливість перенавчання людей, які втратили роботу, перспектива отримання ними після відповідної професійної і соціально-психологічної корекції, робочих місць з гідною оплатою;
- розвиток сучасних комп'ютерних технологій відкриває принципово нові можливості для безперервної професійної освіти та інтеграції освіти дорослих і інвалідів.
- зростаючі вимоги до професійної компетентності спеціалістів зробили освіту протягом життя умовою конкурентоздатності. Освіта дозволяє не лише поширити сферу самореалізації людини, але й подолати кризи професійної ідентичності;
- міграційні процеси, які гостро поставили запитання про шляхи залучення дорослих до нового соціокультурного середовища, де вони опинилися; зростання «захисної» ролі освіти в суспільстві соціальних змін, що викликають у людини почуття соціальної вразливості, тривожності, правової незахищеності, дезорієнтації у сфері морального життя.

Ці проблеми незабаром торкнуться майбутніх фахівців, тому підготовка до них повинна здійснюватися в процесі формування професійної мобільності. Так [4] науковцями підкреслюється зростаюча роль освіти, що проявляється у двох найбільш загальних функціях, які сприяють соціалізації дорослих: професійній і особистісній. Перша – покликана забезпечити соціалізацію через засвоєння нових професійних ролей, розвиток професійної компетентності і мобільності. Друга – дозволяє доповнити і збагатити процес соціалізації шляхом залучення особистості до загальнолюдських цінностей, мови, культури мислення й чуттєвості, діяльності й спілкування.

При розгляді андрагогічного підходу до формування професійної мобільності ми будемо дотримуватися точки зору С.Змейова щодо визначення андрагогіки, які він подає у своїх роботах [6]. Андрагогіка – наука про навчання дорослих, що обґрунтовує діяльність тих, хто навчає і тих, хто навчається, з організації процесу навчання на всіх його етапах. Андрагогіка створює теоретичні та методичні основи діяльності, які допомагають дорослим набутти загальні професійні знання, засвоїти досягнення культури і сформувати (чи переглянути) життєві принципи. Її стратегічною метою, на думку М. Баяновської, [1] є відкриття нових технологій освіти, самоосвіти, виховання та вдосконалення людини, інтенсивне її впровадження у соціально-педагогічну практику.

Освіта дорослих в наш час, підкреслює В. Бетін [2], покликана вирішити завдання, спрямовані на творче визначення особистості стосовно тих змін, що відбуваються в сучасному суспільстві. Таке самовизначення залежить від розвитку духовної культури дорослої людини, її інтелектуальної зрілості та професійної компетентності.

Андрагогічний підхід, вважає Л. Сігаєва [12], завдання якого сприяти дослідженню психолого-педагогічних закономірностей, соціальних і психологічних чинників ефективності освіти дорослих, дав змогу з'ясувати, що у зв'язку з економічною кризою зростає потреба в підготовці і перепідготовці значних груп дорослого населення, яку можна реалізувати за умов організації навчання і перенавчання на науковій основі шляхом спеціального проектування навчально-тематичних планів та програм.

На думку Л. Ліневич [7], андрагогічний підхід полягає у застосуванні низки постулатів:

1. Існують принципові відмінності між дорослою і недорослою людиною взагалі, а в процесі навчання зокрема.
2. Існують відмінності діяльності того, хто навчається (дорослого) і того, хто навчає (викладача) від дидактичних положень, орієнтованих на навчання дітей.
3. Процес навчання у ВНЗ регулюється андрагогічними принципами, які складають фундамент теорії навчання дорослих.

В.Буренко [3] під андрагогічним підходом розуміє спрямовуючий процес стимулювання, виховання, навчання й удосконалення дорослої людини під час професійної підготовки та перепідготовки, який інтегрує надбання індивідуального, творчого, особистісно зорієнтованого підходів.

Розглядаючи особливості реалізації андрагогічного підходу, Л.Ніколенко [9] зауважує, що він дозволяє виокремити ті методи освіти дорослих, які найбільшою мірою підвищують мотивацію навчання, забезпечують проблемно-рефлексивний підхід, сприяють розвитку професійної компетентності, подоланню негативних тенденцій освіти.

Класичними для розвитку андрагогіки є напрацювання М.Ноулза [17], який зазначав, що суспільство потребує таких людей, які були б здатні застосовувати свої знання в умовах, що постійно змінюються, і чия пріоритетна компетенція полягала б в умінні постійно самонавчатися впродовж усього свого життя.

Проблеми андрагогіки розглядаються у працях учених Б.Бім-Бада, Н.Біндюк, П.Джарвіса, В.Олійник, Р.Сміта, Х.Коллі та ін.

Тривалий час навчання дорослих досліджувалося через систему підвищення кваліфікації. Як в цілому, так і окремі її компоненти розглядали Т.Браже, С.Вершловський, М.Громкова, А.Даринська, В.Дружиніна, Ф.Зеєр, С.Змієв, В.Кричевський, Л.Лесохіна, А.Марон, А.Пканасюк, М.Поташнік, Г.Сухобський, О.Тонконога, П.Худомінський та ін.

В галузі андрагогіки виконані дисертаційні дослідження В.Буренко, М.Гончар, С.Змейовим, Ю.Калиновським, Т.Коноваленко, Н.Кочемасовою, С.Клячіним, О.Кукуєвим, Л.Ліневич, Т.Ломтевою, З.Сафіною, Л.Сігаєвою, С.Петровим, О.Рижиковою та ін.

Реалізація андрагогічного підходу у процесі формування професійної мобільності зумовлює суттєвий перегляд ролі викладача у навчально-виховному процесі. Не дивно, що його принципово інша позиція визначається категорією «андрагог», яка є однією із провідних у межах визначеного підходу.

Виходячи із визначень, запропонованих науковцями, [11; 13; 8; 14] можна узагальнити, що андрагог є фахівцем у галузі навчальної, виховної, реабілітаційної, інформаційно-орієнтовальної та організаційної роботи, спеціалістом високої кваліфікації, який займається освітою дорослих, володіє комплексом андрагогічних знань, умінь і навичок, що забезпечують освітню діяльність із дорослими з урахуванням специфіки їх освітніх потреб і вікових особливостей; професійне зростання дорослих через опанування системи спеціальних методів, прийомів і форм роботи, сучасних технологій розвитку професіоналізму.

С. Вершловський [4] підкреслює своєрідність андрагога, яка на думку науковця, фіксується в таких його характеристиках як тьютор, фасилітатор, модератор.

Науковці [11] характеризують позиції андрагога по відношенню до дорослих і виокремлюють, окрім тих, що вже згадувалися, просвітницьку, монітора, тренера, інструктора, ментора, порадирика, наставника, консультанта, аніматора, медіатора, проблематизатора, інтерпретатора, популяризатора, координатора, майстра.

Специфіка андрагогічного підходу полягає у провідній ролі в процесі навчання того, хто навчається. Отже діяльність андрагога полягає в наданні допомоги у виявленні, систематизації, корекції та поглибленні знань. Підкреслюючи це, Л. Нечипорук [8] зазначає завдання андрагога, що виявляються у проблемній, дослідницькій спрямованості навчальної діяльності дорослих; створення умов, для усвідомлення дорослими власних потреб, знань, вмінь, навичок, розвитку певних аспектів компетенції. В основі організації навчання – індивідуалізація, що максимально відповідає конкретним цілям дорослого. Навчальні програми побудовані на основі практичного застосування знань «вже зараз».

До професійних завдань андрагога [11] належать:

- встановлення соціально-психологічного клімату, емоційної атмосфери та андрагогічних відносин, що можна назвати «віковою емпатією» чи умінням співчувати та співпереживати настрій віку (юності, зрілості, старості);
- відчуття культурологічного контексту, притаманного певній аудиторії; що зібралася;
- узгодження цілей, смислів, основних цінностей, які є важливими для учасників навчання;
- вибір освітньої стратегії – вектору розвитку професійної поведінки;
- встановлення діалогової стратегії навчання дорослих;
- інтеграційне узгодження між старими і новими знаннями;
- організація самоосвіти дорослих, врахування особистісних характеристик тих, хто навчається для забезпечення бажання займатися самоосвітою;
- організація самодіагностики тих, хто навчається.

Л. Нечипорук підкреслює [8] професійно важливі якості андрагога: вміння формувати в того, хто навчається, навичок самостійного набуття знань; вмінь працювати з інформацією, аналізувати її, розуміти й вирішувати проблеми, що виникають у процесі життєдіяльності. Андрагог повинен забезпечувати такі умови навчання, які враховують потреби дорослих як активних громадян і пов'язані з розвитком самостійної, незалежної особистості, з творенням і перебудовою життя в складних культурних, соціальних економічних умовах, що швидко змінюються.

Діяльність викладача-андрагога має певні особливості і реалізується таким чином [6]:

1. Спостереження, проведення діагностичних тестів, анкет, співбесід.
2. Створення індивідуальної програми навчання того, хто навчається.
3. Створення комфортних фізичних умов і сприятливої психологічної атмосфери навчання, науково-методичного забезпечення навчального процесу програмою, джерелами і засобами навчання, що передбачаються.
4. Проведення діагностичних опитувань; відслідковування реалізації процесу навчання тими, хто навчається; використання адекватних поставленим цілями змісту, джерел, засобів, форм і методів навчання, враховуючи особливості тих, хто навчається.
5. Використання різних критеріїв, форм, методів, засобів контролю і оцінювання досягнень у навчанні.
6. Внесення необхідних змін в плани, зміст, форми, методи і засоби навчання та оцінювання.

Застосування андрагогічного підходу до формування професійної мобільності має значний потенціал, оскільки в першу чергу, спрямований на формування фахівця, здатного до самовдосконалення, самонавчання і самовиховання. Його специфічна особливість полягає у необхідності спиратися на досвід, у тому числі і професійної діяльності, що притаманний

дорослій людини, зумовлює необхідність пошуку практичних шляхів можливого застосування андрагогічного підходу до формування професійної мобільності.

Суттєвою вимогою втілення андрагогічного підходу до формування професійної мобільності стає відповідна підготовка науково-педагогічних працівників до реалізації позицій-функцій андрагога, що також потребує методичного забезпечення.

Наведений матеріал свідчить про значний потенціал андрагогічного підходу до формування професійної мобільності в умовах професійної підготовки майбутніх фахівців із вищою освітою. Застосування підходу потребує подальшої теоретичної розробки, що полягає в необхідності визначення як його провідних категорій, так і методичних аспектів реалізації.

Список використаних джерел

1. Баяновська М. Андрагогіка у системі сучасного людинознавства// Рідна школа. – 2006. - №10. – С. 11-14.
2. Бетін В.І. Методологія андрагогічного дослідження// Безпека життєдіяльності. – 2012. - №4. – С. 30-32.
3. Буренко В.М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю: автореф. дис. ... к. пед. наук: 13.00.04, Валентина Миколаївна Буренко.- К. 2005. – 24 с.
4. Вершловский С. Образование взрослых в России: вопросы теории [Электронный ресурс]/ С.Вершловский - Режим доступа: <http://znanie.org/docs/Versh1.html>. - Заголовок с экрана.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник/ С.Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Змеев С.И. Андрагогика в России// Новые знания. – 2006. - №1. – С. 7-10.
7. Линевиц Людмила Викторовна Андрагогический подход у обучению студентов в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ Людмила Викторовна Линевиц. – Калининград, 2002. – 258 с.
8. Нечипорук Л. Учитель-андрагог в системі неперервної освіти [Електронний ресурс]/ Л.Нечипорук – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npd/2012_2/1ne4upor.pdf. – Заголовок з екрану.
9. Ніколенко Л. Андрагогічний підхід до навчання дорослих у системі післядипломної освіти
10. Новицкая С.Ф. Об андрагогической модели обучения в системе последипломного образования [Электронный ресурс]/ С.Ф.Новицкая – Режим доступа: <http://www.belmapo.by/page/3/255>. - Заголовок с экрана.
11. Основы андрагогики: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/ И.А.Колесникова, А.Е.Марон, Е.П.Тонконогая и др.; Под ред. И.А.Колесниковой. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 240 с.
12. Сігаєва Л.Є. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01./ Лариса Євгеніївна Сігаєва. – К., 2010. – 43 с.
13. Сорочан Т. Професійна діяльність андрагога. Сучасний погляд/ Т.Сорочан// Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. - ;3. – С. 27-32.
14. Суртаева М.Б. Введение специальности «андрагог», как способ повышения уровня образования на отделениях заочного обучения. [Электронный ресурс] /М.Б.Суртаева- Режим доступа: <http://e-lib.gasu.ru/vmu/arhive/2007/01/12.pdf>. - Заголовок с экрана.
15. Фалахеева Т.Д. Андрагогическая модель профессионального саморазвития личности студентов заочного отделения в процессе обучения в вузе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/Татьяна Дмитриевна Фалахеева . Комсомольск на Амуре, 2007. – 268 с.
16. Юнацкевич Р.И. Теория образования взрослых: становление, проблемы, задачи. Монография. – СПб.: ИОВ ПАНИ, 2009. – 90 с.
17. Knowles M.S. The modern practice of adult education: andragogy versus pedagogy/M.S. Knowles. – New York: Association Press, 1970 – 384 p.